

Uchwała z dnia 5 lipca 2002 r., III CZP 43/02

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

Sędzia SN Gerard Bieniek

Sąd Najwyższy w sprawie o ogłoszenie upadłości Fabryki Obwodów Drukowanych „T.” S.A. w T. w przedmiocie częściowego planu podziału, na skutek zażalenia syndyka masy upadłości – Kancelarii Doradców Prawnych, Podatkowych i Ekonomicznych „M.”, spółka z o.o. w T. na postanowienie Sądu Rejonowego w Toruniu z dnia 15 marca 2002 r., po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 5 lipca 2002 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Toruniu postanowieniem z dnia 16 maja 2002 r.:

„Czy odsetki od należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, o których mowa w art. 204 § 1 pkt. 2 a prawa upadłościowego, biegnące w stosunku do masy upadłości stosownie do art. 33 § 2 prawa upadłościowego po dacie ogłoszenia upadłości, podlegają zaspokojeniu, tak jak należność główna, a więc w kategorii II a, czy w kategorii VII obejmującej, zgodnie z art. 204 § 1 pkt. 7 prawa upadłościowego odsetki na zaspokojenie należności w powyższych kategoriach?”.

podjął uchwałę:

Odsetki od należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, określonych w art. 204 § 1 pkt 2a rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.), biegnące w stosunku do masy upadłości po dacie ogłoszenia upadłości (art. 33 § 2 Prawa upadłościowego), ulegają zaspokojeniu w kategorii wierzytelności wymienionych w art. 204 § 1 pkt 7 tego Prawa.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne pojawiło się w związku z następującym stanem faktycznym.

W postępowaniu upadłościowym dotyczącym Fabryki Obwodów Drukowanych „T.” w T. sporządzony został częściowy plan podziału funduszy masy upadłości. W planie tym ujęto m.in. należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w G. z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zabezpieczone hipoteką (art. 204 § 1 pkt 2a rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe, jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej "Pr.upadł."). W zarzutach przeciwko planowi podziału wierzyciel – ZUS, Oddział w G. bronił stanowiska, zgodnie z którym odsetki do wspomnianych należności, biegnące od daty ogłoszenia upadłości, powinny być zaspokajane w tej samej kategorii wierzytelności, w jakiej dochodzi do zaspokojenia wierzytelności głównej, a mianowicie – w kategorii wierzytelności określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. Odsetki te na dzień 31 lipca 2001 r. wynosiły 106 082,40 zł, natomiast w planie podziału wskazano jedynie kwotę 7 654,76 zł. Do podziału na rzecz ZUS należało zatem dodatkowo przeznaczyć kwotę 98 430,64 zł w grupie wierzytelności oznaczonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. Sędzia-komisarz oddalił zarzuty ZUS i przyjął, że odsetki od należności ZUS z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne zabezpieczone hipoteką, biegnące po ogłoszeniu upadłości wobec masy upadłości, mogą być ujęte w grupie wierzytelności przewidzianych w art. 204 § 1 pkt 7 Pr.upadł.

W wyniku rozpoznania zażalenia Sąd Rejonowy zmienił postanowienie sędziego-komisarza i przeznaczył do podziału na rzecz ZUS dodatkową kwotę 98 430,64 zł, zgodnie z treścią zarzutów tego wierzyciela. W zażaleniu na postanowienie Sądu Rejonowego syndyk masy upadłości domagał się uchylenia tego postanowienia i wyraził stanowisko, że odsetki przysługujące ZUS i biegnące po ogłoszeniu upadłości, należą do kategorii wierzytelności, o których zaspokajaniu rozstrzyga przepis art. 204 § 1 pkt 7 Pr.upadł.

Rozpoznając zażalenie, Sąd Okręgowy powziął wątpliwości co do istniejącej *de lege lata* kolejności zaspokajania odsetek od należności ZUS z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zabezpieczonych hipoteką i biegnących od daty ogłoszenia upadłości w stosunku do masy upadłości (art. 33 § 2 Pr.upadł.). Prezentując możliwą argumentację prawną w tym zakresie, Sąd Okręgowy skłonny był do przyjęcia stanowiska, zgodnie z którym odsetki od omawianych należności

ZUS powinny być zaspokajane w kolejności określonej w art. 204 § 1 pkt 7 Pr.upadł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W art. 204 § 1 Pr.upadł. przewidziano kolejność zaspokajania należności z masy upadłości. Kategoria „należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne zabezpieczone hipoteką, wpisem do rejestru statków lub prawem zatrzymania”, ulokowana została w grupie wierzytelności określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. w brzmieniu określonym ustawą z dnia 31 lipca 1997 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1934 r. – Prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 117, poz. 751), obowiązującym po dniu 3 stycznia 1998 r. W tym przepisie przewidziano także sposób zaspokajania omawianych należności ZUS, a mianowicie – „do wysokości 50% ceny uzyskanej ze sprzedaży rzeczy obciążonej lub realizacji prawa zbywalnego obciążonego”.

Wysoka pozycja należności ZUS w ogólnym porządku zaspokajania wierzytelności z masy upadłości podyktowana została niewątpliwie względami prawnego uprzywilejowania tego wierzyciela. Należności ZUS z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne zazwyczaj nie wyczerpują rozmiaru wierzytelności tego wierzyciela w stosunku do masy upadłości podmiotu zobligowanego do płacenia wspomnianych składek. Upadły pozostaje w opóźnieniu z zapłatą składek do czasu ogłoszenia upadłości, a ponadto odsetki mogą biec w stosunku do masy także po ogłoszenia upadłości (art. 33 § 2 Pr.upadł.). W rezultacie struktura omawianych należności ZUS podlegających zaspokojeniu z masy upadłości może przedstawiać się następująco: należność główna (odpowiadająca wysokości nie zapłaconych składek), odsetki za opóźnienie z zapłatą tych składek do dnia ogłoszenia upadłości oraz odsetki za opóźnienie z zapłatą składek, biegnące w stosunku do masy upadłości od daty ogłoszenia upadłości (art. 33 § 2 Pr.upadł.).

W art. 204 § 1 Pr.upadł. posłużono się pojęciem „należności”, stanowiącym synonim „wierzytelności”. Wniosek taki wynika z treści art. 204 § 2 Pr.upadł., zgodnie z którym należności wymienione w kategoriach 1-5 są wierzytelnościami uprzywilejowanymi. Należy zwrócić uwagę, że w art. 204 § 1 pkt 1-5 Pr.upadł. stypizowano różne postacie należności, przede wszystkim – z punktu widzenia źródła lub tytułu ich powstania. Jednocześnie tylko w odniesieniu do niektórych kategorii należności (wierzytelności) przewidziano wyraźnie możliwość ich

zaspokojenia łącznie z odsetkami od takich należności (art. 204 § 1 pkt 3 i 6). Brzmienie tych przepisów wskazuje, że rozróżniono *expressis verbis* pojęcie samej wierzytelności (należności) i odsetek od nich. Ponadto w art. 204 § 1 pkt 7 przewidziano osobną kategorię obejmującą tylko „odsetki nie zaspokojone w powyższych (wymienionych) kategoriach”. Prowadzi to do ogólnego wniosku, że przewidziany w art. 204 § 1 Pr.upadł. porządek zaspokajania wierzytelności z masy upadłości stworzony został z punktu widzenia eksponowania podstawowego elementu struktury prawnej należności, a mianowicie – tzw. kapitału tej należności (według terminologii użytej w art. 204 § 1 pkt 7 Pr.upadł.). Innymi słowy, w zakresie stworzonego systemu zaspokajania wierzytelności z masy upadłości poszczególne elementy tej samej wierzytelności (należność główna i odsetki jako należność uboczna) mogą być zaspokajane w różnej kolejności.

Nie ma zatem usprawiedliwionych podstaw do obrony stanowiska, że odsetki od należności ZUS z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zabezpieczone hipoteką, biegnące w stosunku do masy upadłości od daty ogłoszenia upadłości (art. 33 § 2 Pr.upadł.), mogłyby być zaspokajane łącznie (w tej samej kolejności) z należnościami głównymi (składkami), ponieważ chodzi tu o tożsamą prawnie wierzytelność ZUS przysługującą wobec podmiotów zobowiązanych do uiszczenia składek. W literaturze trafnie zwrócono uwagę na to, że Prawo upadłościowe w zakresie podziału funduszy masy upadłości nie przyjęło zasady, zgodnie z którą odsetki, jako należności uboczne, dzielą los prawny wierzytelności (należności) głównej i powinny być zaspokajane zawsze w kolejności przewidzianej dla tej wierzytelności. Myśl ta została potwierdzona w uzasadnieniu wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 maja 2000 r. (I SA/Wr 2549/98, "Monitor Prawniczy" 2001, nr 5, s. 315) w zakresie kolejności zaspokajania należności podatkowych i odsetek od tych należności. W orzeczeniu tym wyeksponowano m.in. brak zasady nierozłączności w postępowaniu upadłościowym, obejmującej zaległości podatkowe oraz odsetki. Ponadto wyraźnie tam stwierdzono, że odsetki od należności określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. należą nie do kategorii II, lecz do kategorii VII (art. 204 § 1 pkt 7 Pr.upadł.).

Dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego nie może mieć decydującego znaczenia treść art. 1025 § 1 k.p.c. w związku z art. 69 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. Nr 19, poz. 147 ze zm. – dalej "u.k.w.h.") przy uwzględnieniu art. 68 Pr.upadł. Przepis art. 69 u.k.w.h. określa

jedynie zakres zabezpieczenia hipotecznego. Zabezpieczenie takie obejmuje także roszczenie o nie przedawnione odsetki. W art. 1025 § 3 k.p.c. przewidziano regułę, że w tej samej kolejności z należnością główną ulegają zaspokojeniu odsetki i koszty postępowania z kwoty uzyskanej z egzekucji. Zgodnie z art. 68 Pr.upadł., w postępowaniu upadłościowym stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego ze zmianami i uzupełnieniami, zawartymi w niniejszym Prawie.

Przepis art. 204 § 1 Pr.upadł. tworzy ogólny reżim prawny zaspokajania z masy upadłości określonych należności (wierzytelności), w którym – jak już wspomniano – reguła zaspokajania należności głównej łącznie z należnościami ubocznymi (tzw. reguła nierozzerwalności w zakresie zaspokojenia) ma wyraźnie ograniczony zasięg. Nie ma więc postaw do powoływania się na unormowanie wyrażone w art. 1025 § 3 k.p.c. w wyniku odpowiedniego zastosowania tego przepisu w postępowaniu upadłościowym. Regulacja zawarta w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. także nie upoważnia do twierdzenia, że tożsamość zabezpieczenia prawnego tej samej jurydycznie wierzytelności o złożonej strukturze prawnej (wierzytelności głównej i odsetek), może determinować jednocześnie wniosek o zakwalifikowaniu całej zabezpieczonej wierzytelności (a więc – i odsetek) do kategorii wierzytelności korzystających z tej samej kolejności zaspokojenia.

De lege lata wierzytelności zabezpieczone na składnikach majątku upadłego podlegają zaspokojeniu z ogólnych funduszy masy upadłości według kolejności określonej w art. 204 Pr.upadł. Wierzyciele rzeczowi nie mają obecnie w zasadzie uprawnienia do uzyskiwania zaspokojenia ich należności z przedmiotu objętego zabezpieczeniem. W takiej sytuacji pojawia się pytanie, jak należy rozumieć treść art. 33 § 2 Pr.upadł. w związku z art. 204 § 1 pkt 2a tego Prawa, skoro wyraźnie stwierdzono w nim, że odsetki w nim określone mogą być zaspokojone tylko z przedmiotu zabezpieczenia.

W literaturze wyrażono trafne zapatrywanie, że przewidziana w art. 33 § 2 Pr.upadł. formuła prawna może być obecnie rozumiana w ten sposób, iż odsetki biegnące w stosunku do masy upadłości od daty ogłoszenia upadłości mogłyby być zaspokajane do wysokości ceny uzyskanej ze sprzedaży rzeczy obciążonej lub z realizacji prawa zbywalnego obciążonego. Uzyskana w ten sposób cena zbycia przedmiotu objętego zabezpieczeniem wchodziłaby w skład masy upadłości i przeznaczona byłaby do podziału.

W piśmiennictwie broni się stanowiska, zgodnie z którym do kategorii wierzytelności określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. należą – obok należności ZUS z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zabezpieczone hipoteką (należność główna) – także odsetki od tych należności przewidziane w art. 33 § 2 Pr.upadł. (jako należność uboczna), jeżeli mieszczą one się w granicach ceny uzyskanej ze sprzedaży rzeczy obciążonej lub z realizacji prawa zbywalnego obciążonego. Pogląd ten i jego motywacja prawna, eksponująca treść art. 33 § 2 Pr.upadł. (akcent położono na sposób zaspokojenia należności wierzyciela), nie mogą być uznane za przekonywujące. Założenie, zgodnie z którym odsetki określone w art. 33 § 2 Pr.upadł. mogą być zaspokajane tylko do wysokości ceny uzyskanej ze sprzedaży rzeczy obciążonej lub z realizacji prawa zbywalnego obciążonego, nie przesądza jeszcze zagadnienia samej kolejności zaspokajania tych odsetek łącznie z należnościami z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, przewidzianych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. Ujęcie tego przepisu nastąpiło niewątpliwie w wyniku istotnych zmian w zakresie sposobu zaspokajania należności zabezpieczanych rzeczowo (ustawa z dnia 31 lipca 1997 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1934 r. – Prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw). Trafnie też zauważono w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego, że wspomniana nowelizacja wprowadziła do art. 204 § 1 pkt 2a i 2b nowe kategorie należności uprzywilejowanych (w rozumieniu art. 204 § 2 Pr.upadł.) i zaliczyła do nich tylko należność główną bez bezpośredniego lub pośredniego nawiązywania do odsetek określonych w art. 33 § 2 Pr.upadł.

Można sugerować, że odsetki przewidziane w art. 33 § 2 Pr.upadł. mogą być zaspokajane w kolejności określonej w art. 204 § 1 pkt 3 i pkt 6 Pr.upadł. do wysokości ceny uzyskanej z przedmiotu zabezpieczenia, jeżeli cena taka nie została wyczerpana w ramach kategorii należności określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł. w odniesieniu do należności głównej z tytułu składek. Tymczasem sam sposób zaspokajania omawianych należności odsetkowych (zawsze z ceny uzyskanej z realizacji przedmiotu zabezpieczenia) nie upoważnia do takiego stwierdzenia. Należy zwrócić uwagę na to, które kategorie odsetek w ogóle mogłyby być zaspokajane łącznie z należnościami głównymi, przewidzianymi w art. 204 § 1 pkt 3 i 6 Pr.upadł. W pierwszym przepisie chodzi o odsetki od należności „za rok ostatni przed datą ogłoszenia upadłości”, a więc o odsetki powstałe jeszcze przed

ogłoszeniem upadłości. W przepisie drugim jest mowa o wierzytelnościach wraz z odsetkami za ostatni rok przed datą ogłoszenia upadłości. W obu analizowanych przepisach wymieniono zatem odsetki za opóźnienie upadłego, powstałe przed ogłoszeniem upadłości. Eliminuje to możliwość zaspokajania odsetek przewidzianych w art. 33 § 2 Pr.upadł. w omawianych kategoriach zaspokojenia należności z masy upadłości.

Z przedstawionych względów należało zatem stwierdzić, że odsetki od należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, określonych w art. 204 § 1 pkt 2a Pr.upadł., biegnące w stosunku do masy upadłości po dacie ogłoszenia upadłości (art. 33 § 2 Pr.upadł.), ulegają zaspokojeniu w kategorii wierzytelności wymienionych w art. 204 § 1 pkt 7 tego Prawa.

Dlatego Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).